

Лексико-семантичне поле (ЛСП) “*human rights*” репрезентує його концептосферу. Структура ЛСП включає: мегаполе (*basic rights and freedoms*), поле (*values reflecting human*) та мікрополе (*rights to personal liberty, rights to life, freedom of thought, equality before the law, freedom from discrimination, right of education, freedom of movement, freedom of religion, inalienable moral entitlement*).

Отже, трактування “*human rights*” сьогодні зосереджено на з'ясуванні змісту складників термінологічних понять: право на особисту свободу, право на життя, рівність перед законом, право на вибір релігії, право на освіту та ін., які доповнюють концепт “*human rights*”, конкретизують та описують його. Різні види дискурсу створюють умови для актуалізації різних компонентів концептуального змісту. При цьому повна реконструкція концепту можлива лише на основі аналізу його функціонування в різних видах дискурсу. Перспективним вважаємо проведення концептуального аналізу концепту “*human rights*” у варіантологічному аспекті.

Список використаної літератури

1. Бабенко Л.Г. Лингвистический анализ художественного текста / Л.Г. Бабенко, И.Е. Васильев, Ю.В. Казарин. – 2-е изд. – М. : Флинта : Наука, 2004. – 495 с.
2. Залевская А.А. Текст и его понимание / А.А. Залевская. – Тверь : Изд. Тверского госуниверситета, 2001. – 155 с.
3. Мартинюк А.П. Когнітивно-дискурсивний напрям дослідження концептів у сучасній лінгвістиці / А.П. Мартинюк // Проблеми романо-германської філології : Зб. наук. пр. – Ужгород, 2006. – С. 92 – 107.
4. Михайленко В.В. Вербалізація концепту «public governance» [Електронний ресурс] / В.В. Михайленко // Становлення та розвиток інститутів та інструментів громадянського суспільства в системі відтворювальних процесів: філософський, правовий, прикладний аспект: інтернет-конференції (23.11.2012), Секція 5. – Чернівці, 2012.
5. Степанов Ю.С. Имя в теории культуры: неслучайность именования // Имя: слово, словосочетание, предложение, текст / Ю.С. Степанов – К. : Институт системных исследований, 1993. – С. 21-49.
6. About.com Civil liberties [Electronic resource] // Access mode: <http://civilliberty.about.com/od/internationalhumanrights/g/Human-Rights-Definition.html>
7. Business Dictionary.com [Electronic resource] // Режим доступу: <http://www.businessdictionary.com/definition/human-rights.html>
8. Dictionary.com [Electronic resource] // Access mode: <http://dictionary.reference.com/browse/human+rights>
9. The Babylon 10 Dictionary [Electronic resource] // Access mode: <http://dictionary.babylon.com/human%20right/>
10. The Free Dictionary [Electronic resource] // Access mode: <http://legaldictionary.thefreedictionary.com/human+rights>
11. The iAmerican Spirit Dictionary [Electronic resource] // Access mode: <http://www.iamericanspirit.com/>
12. The Oxford Reference Dictionary [Electronic resource] // Access mode: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199207800.001.0001/acref-9780199207800-e-619?rskey=RFEoo6&result=670>
13. The Oxford Reference Dictionary [Electronic resource] // Access mode: <http://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199551248.001.0001/acref-9780199551248-e-1847?rskey=sAb33K&result=1953>
14. USLegal Definitions [Electronic resource] // Access mode: <http://definitions.uslegal.com/h/human-rights/>
15. Wierzbicka A. Semantics, Culture and Cognition. / A. Wierzbicka – New York; Oxford, 1992. – 487 p.

УДК 378 - 057. 212

Служинська Л. Б. (Тернопіль)

ШЛЯХИ ПЕРЕДАЧІ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕРМІНІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ НА УКРАЇНСЬКУ

Зроблено спробу проаналізувати та охарактеризувати шляхи передачі економічних термінів німецької мови на українську, а саме: визначення поняття термін, класифікацію економічних термінів та методів перекладу.

Ключові слова: термін, поняття, економічна термінологія, методи перекладу, еквівалент.

Сделана попытка проанализировать и характеризовать пути передачи экономических терминов немецкого языка на украинский, а именно: определение понятия термин, классификацию экономических терминов и методов перевода.

Ключевые слова: термин, понятие, экономическая терминология, методы перевода, эквивалент.

The ways of transmission the German economic terms in the Ukrainian language. An attempt to analyze and to characterize the main problems investigated by the ways of transmission the German economic terms in the Ukrainian language, and specifically the definition of term and definition, classification of economical terms and methods of translation.

Key words: term, concept, economic terminology, methods of translation, equivalent.

Вступ. У словниковому складі мови велике місце належить термінологічній лексиці, кількість якої постійно зростає. До термінологічної лексики належать усі слова, що об'єднуються в мові під загальною назвою "терміни". Терміном називається спеціальне слово або словосполучення, що вживається для точного вираження поняття з якої-небудь галузі знань – науки, техніки, суспільно-політичного життя, мистецтва, економіки тощо. У зв'язку з постійним розвитком сучасної української мови з'являється дедалі термінів не тільки технічних і наукових, а й економічних.

Актуальність теми полягає у з'ясуванні шляхів перекладів економічних термінів з німецької мови українською. Тема актуальна з огляду на низку проблем, що впливають з неї. Насамперед це розгляд специфіки навчального економічного перекладу, який передбачає роботу зі спеціальною літературою в економічній галузі. Передбачається переклад спеціальних газетних та журнальних статей з економічних питань, актів, економічних документів, договорів, законів тощо.

Існує багато дослідницьких робіт стосовно перекладу економічної та наукової термінології, але недостатньо розкрито проблему перекладу специфічної економічної термінології, зокрема, не розроблено систему правил, які могли б допомогти при перекладі специфічної економічної термінології. У цьому й полягає наукова проблема даної статті.

Актуальність теми пов'язана з розробкою методичних рекомендацій та вказівок щодо поліпшення умов праці перекладача, який здійснює переклад економічного тексту з німецької мови на українську або навпаки, причому текст має специфічну економічну термінологію, низку усталених слів, словосполучень, притаманних саме економічним текстам.

Проблемою шляхів передачі термінів з іноземних мов займалися багато вчених - лінгвістів, а саме В. Акуленко, Р. Погорелова, А. Аникин, Ю. Апресян, І. Арнольд, Л. Бархударов, С. Влахов, С. Флорин, І. Гальперин, І. Корунець, Л. Дайненко, Л. Тарануха, І. Жданова, Е. Варгумян, В. Золотогоров, В. Карабан, Л. Черноватий, В. Комиссаров, Я. Рецкер, Г. Тархов та ін.

Основна частина. Термінологія сучасної літературної мови дуже багата й розгалужена відповідно до існуючих у теперішньому суспільстві знань. У її складі виділяється велика група спеціальної економічної лексики. У процесі перекладу терміна визначають 2 етапи:

- 1) з'ясування значення терміна в контексті;
- 2) переклад значення рідною мовою [1, с. 36].

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту. Еквівалент – це постійна лексична відповідність, яка точно збігається зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому варто вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові й розширювати знання термінів-еквівалентів. Але оскільки економічні терміни – це переважно складні терміни або терміни-словосполучення, то вони й є основною проблемою перекладу економічного тексту. Складні терміни – це сталі словосполучення, за яким закріплене певне термінологічне значення. Наприклад: *knappe Güter* – дефіцитні товари; *materielle Güter* – матеріальні товари.

Переважає більшість термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент, причому означення займає в словосполученні початкову позицію [3, с. 112]. Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної.

Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміна.

Важливо також встановити, в яких семантичних відношеннях перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відношень і визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміна. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів у залежності від зазначених семантичних відношень та отримання остаточного варіанту перекладу складного терміна [7, с. 85].

Метод опису – передача слова за допомогою поширеного пояснення слова в німецькій мові. Цей прийом вживається як у випадку відсутності відповідного за значення слова в рідній мові, так і при поясненні слова у словнику. Приклад: *die Verbrauchsgüter* – споживчі товари одноразового вжитку; *die Gebrauchsgüter* – споживчі товари багаторазового вжитку.

Метод калькування – переклад з німецької мови слова чи словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин. Такий переклад відтворює слово німецької мови дослівно. Приклад: *die Halbfabrikate* – напівфабрикати; *die materielle Güter* – матеріальні товари; *der Maschinenbau* – машинобудування.

Оскільки в економічних звітах та договорах часто використовуються назви різноманітних закладів і фірм, при перекладі термінів в економічному контексті часто використовується такий прийом перекладу, як транскрибування.

Метод транскрибування – передача літерами рідної мови звучання німецького слова. Наприклад: *Bayerische Motorenwerke (BMW)* – Байєріше Моторенверке (БМВ).

Переклад за допомогою використання різних прийменників. Наприклад: *das Einzelunternehmen* – підприємство, яке належить одному власникові [4, с. 56].

Значні труднощі викликають терміни, до складу яких входять групи слів, так звані багатоконпонентні терміни. Існує ряд термінів-словосполучень, які не допускають дослівного перекладу, хоч мають еквіваленти в рідній мові. Окремі елементи таких термінів відрізняються від компонентів еквівалента рідною мовою. Такі

терміни рідко зустрічаються в економічній термінології [6, с. 122]. Приклад: *der Großhandel* – оптова торгівля. Найбільш складними для перекладу є терміни, які мають різні значення не тільки в різних галузях науки і техніки, а й навіть в одній галузі:

Die Herstellung – 1. виробництво, виготовлення, створення; 2. встановлення, організація; 3. видужання.

Die Leistung – 1. виконана робота; 2. виробництво; виробнича потужність; 3. успіхи, досягнення, результат, показники; 4. успішність; 5. платіж; 6. результат, рекорд.

Das Gut – 1. майно; 2. благо; 3. власність; 4. товар, вантаж; 5. матеріал [2, с. 405].

Таке слово, яке має кілька словникових відповідностей, варіантів, аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом відбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміна залежно від слів, які знаходяться в тісному зв'язку з даним словом. Найбільш тісний зв'язок існує між підметом та присудком, присудком і прямим додатком, означенням і означувальним словом. [6, с. 130]. Приклади: *bewegliche Kosten* – змінні витрати; *fixe Kosten* – постійні (регулярні) витрати; *anteilige Kosten* – окремі витрати; *laufende Kosten* – поточні витрати; *veranschlagte Kosten* – кошторисні витрати; *voraussichtliche Kosten* – можливі витрати; *die Kosten tragen* – мати (нести) витрати; *als Kosten buchen* – списувати витрати; *die Kosten verursachen* – спричинити витрати; *auf eigene (fremde) Kosten* – за свій (чужий) рахунок; *auf Kosten des Staates* – за рахунок держави; *keine Kosten scheuen* – не зупинятися перед витратами; *auf seine Kosten kommen* – мати вигоду; *sich auf Kosten anderer bereichern* – збагатитися за рахунок інших [2, с. 529].

Багатозначність та варіативність відповідностей у перекладі спостерігається в тих випадках, коли термін має різні значення, які передаються різними еквівалентами в українській мові, і в тих випадках, коли для передачі якого-небудь одного значення терміна німецькою мовою в українській можуть використовуватися декілька різних термінів, причому вибір варіантної відповідності, як правило, обумовлений контекстом.

Дослідження в царині термінології підтверджують той факт, що термін функціонує і розвивається в мові подібно до слова, що реалізується в зміні, звуженні, розширенні його значення, появи нових значень і тому подібне. Але однозначність терміна в конкретній мовній ситуації залишається основною вимогою, яка висувається до термінології.

Більшість таких термінів є однослівні терміни *das Produkt, das Bedürfnis, das Programm, der Markt, der Verkäufer* та ін. Наша вибірка містить лише декілька складених термінів, що мають два різні значення. Вони успадковують полісемію ключового терміна: *der Bereich* – область, сфера (діяльності) 2. компетенція, сфера впливу. *Der berufliche Bereich* – професійна сфера; *der berufliche Bereich* – професійна компетенція.

Широка семантика, по суті, є однією з передумов багатозначності термінів. Багатозначність не властива термінам, які виникають у терміносистемі для позначення спеціального поняття відповідної науково-професійної галузі, функціонує в ній і не набуває інших значень унаслідок проникнення в загальнонавчальну мову. За кожним таким терміном, що має одну дефініцію, стоїть чітке визначення, методика розрахунку або економічна норма [5, с. 59].

Подібні терміни, як правило, однозначні і мають один еквівалентний термін в українській мові: *das Bedürfnis* – потреба; *der Eigentümer* – власник; *der Aktionäre* – акціонер. (В цьому випадку багатозначність може бути зумовлена наявністю синонімів, що історично склалися: *(die Amortisation* – амортизація, знос).

Проте багато однослівних термінів або спочатку були загальнонавчальними, або виступають у значенні, що розвинулося на основі загальнонавчаного. Спеціальне значення терміна в терміносистемі корелює спочатку існуючим загальнонавчальним значенням мовної одиниці, в якому вона функціонує в інших текстах: *der Gewinn* – 1) прибуток, вигода, користь, дохід. 2) виграш (в лотерею).

В деяких випадках причиною багатозначності є походження термінів від багатозначних загальнонавчаних слів досить широкої семантики. Як приклад наведемо багатозначний термін з німецької мови *die Kündigung*, якому при перекладі економічних текстів відповідають декілька українських еквівалентів: 1. розірвання (договору); 2. звільнення з роботи; 3. повідомлення про звільнення; 4. попередження про необхідність звільнення. Ми бачимо, що при передачі першого значення терміна також виникає явище багатозначності [8, с. 102].

Висновки дослідження та перспективи. Проаналізувавши все вищезазначене, можна зробити висновок, що загалом економічні терміни мають такі самі шляхи передачі з німецької мови на українську, як і всі інші терміни. Головною проблемою перекладу економічних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки в межах різних галузей науки, але й всередині самої економічної галузі тексту. Точне значення терміна в даному випадку можна виявити лише за допомогою контексту та інших термінів, що пов'язані між собою у терміні-словосполученні.

Основною метою статті було дослідження шляхів перекладу німецької економічної термінології українською. Було визначено, що в економічній термінології зустрічаються переважно складні терміни та терміни-словосполучення.

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміна. Важливо також встановити, в яких семантичних відношеннях перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення.

Основні прийоми перекладу термінів-словосполучень: описовий спосіб, прийом транскрибування, прийом калькування та переклад за допомогою використання різних прийменників.

Найбільш складними для перекладу є терміни, які мають різні значення не тільки у різних галузях науки і техніки, а й навіть в одній галузі.

Таке слово, яке має кілька словникових відповідностей, варіантів, аналогічних йому за значенням, перекладається шляхом відбору варіанта-аналога, який найточніше передавав би значення терміна залежно від слів, які знаходяться у тісному зв'язку з даним словом.

Отже, було визначено, що в загалом економічні терміни мають такі самі шляхи передачі з німецької мови на українську, як і всі інші терміни. Головною проблемою перекладу економічних термінів та термінів-словосполучень є їхня багатозначність не тільки серед різних наукових галузей, але й всередині самої економічної галузі.

Список використаних джерел

1. Арнольд І. В. Лексикология современного английского языка / Арнольд І. В. – Москва : Высш. школа, 2003. – 341 с.
2. Большой немецко-русский : 95.000 терминов / сост. Лейн К. – М. : Русский язык, 2002. – 1040 с.
3. Борисова Л. И. Лексические трудности перевода научно-технической литературы с английского языка на русский / Борисова Л. И. – М. : ВЦП, 1979. – 135 с.
4. Борисова Л. И. Особенности перевода общеупотребительной и общенаучной лексики с английского языка на русский Борисова Л. И. – М. : ВЦП, 1980. – 171 с.
5. Борисова Л. И. Лексико-стилистические трансформации в англо-русских научно-технических переводах / Борисова Л. И. – М. : ВЦП, 1981. – 168 с.
6. Гавриш О. О. Фахова німецька мова. Економіка підприємства : навч. посіб. / О. О. Гавриш. – К. : КНЕУ, 2006. – 284 с.
7. Карабан В. Р. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову / Карабан В. Р. – Вінниця : Нова книга, 2003. – 126 с.
8. Тимченко І. І. Теорія і практика перекладу. – Харків, 2006. – 284 с.

УДК 81'42(045)

Смирнова М.С. (Маріуполь)

РЕЛІГІЙНА СКЛАДОВА МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Здійснено теоретичний аналіз набутків видатних філософів та лінгвістів з проблеми становлення поняття мовної картини світу та її релігійної складової. Висвітлено генезис терміна «картина світу», надано типологію картини світу, проаналізовано набутки в дослідженнях «мовної» та «наукової картин світу». Наведено сучасні погляди відомих вітчизняних та зарубіжних лінгвістів щодо статусу «мовної картини світу». Встановлено кореляцію між «мовною» та «релігійною картинами світу», надає їх ізоморфну та аломорфну характеристики.

Ключові слова: мовна картина світу, релігійна картина світу, релігійний дискурс.

Осуществлен теоретический анализ достижений выдающихся философов и лингвистов касательно проблемы становления понятия языковой картины мира и ее религиозной составляющей. Рассмотрен генезис термина «картина мира», типология картины мира. Проанализированы теоретические достижения в изучении «языковой» и «научной картин мира». Приведены современные взгляды известных отечественных и зарубежных лингвистов относительно статуса «языковой картины мира». Установлена логическая связь между «языковой» и «религиозной картинами мира», предоставляет их изоморфную и алломорфную характеристики.

Ключевые слова: языковая картина мира, религиозная картина мира, религиозный дискурс.

Summary. The article is devoted to the theoretical analysis of the achievements of the outstanding philosophers and linguists on the problem of making the notion of the linguistic picture of the world and its religious component. The genesis of the term 'picture of the world', its typology, the theoretical advances in the study of the 'linguistic' and 'scientific pictures of the world' are analyzed. The article also presents the modern views of the famous domestic and foreign linguists regarding the status of the 'linguistic picture of the world'. The author correlates the 'linguistic' and the 'religious pictures of the world', and provides their isomorphic and allomorphic characteristics.

Key words: linguistic picture of the world, religious picture of the world, religious discourse.

Постановка проблеми. Г. Р. Державін писав: «Мова – усім знанням і всій природі ключ, у слові всіх істот – картина» [11, с. 529]. На сьогодні поняття «картина світу» у науці належить до фундаментальних, у ньому виражається специфіка не тільки пізнавальної, а й усієї життєдіяльності людини. Першою формою світогляду, у рамках якого формувалася картина світу, була міфологічна свідомість, оскільки саме в міфі виражається модель світу, що склалася у період архаїчного суспільства. Починаючи з античної епохи й до раціоналістичної філософії XIX століття усі спроби побудови картини світу проходили у філософсько-теологічному руслі [4, с. 67].

Актуальність дослідження обумовлена безмежним потенціалом впливу ідеологічних, релігійних чинників та в цілому світобачення на мову окремої людини та етносу в цілому.

Об'єктом дослідження є релігійна складова мовної картини світу. **Предметом** дослідження у статті виступає кореляція мовної та релігійної картин світу.